

tablonun önünde hocası Aristo'nun İskender'e söylediği cümle ile biter: "Zafer veya hiç".

Başta yazarın kendisi olmak üzere *Eşber*'in konusunun kaynakları hakkında birtakım tesirlerden bahsedilmiştir. Hâmid, *Eşber*-Sumru diyalogunu Corneille'in *Horace*'ından ilham alarak yazdığını söyler. Ahmet Hamdi Tanpınar buna ilâve olarak konunun bütününde Racine'in *Alexandre le Grand*'ının tesiri olduğunu ifade eder. Racine'deki İskender, Hintli hükümdar Porus veya Taxile, kız kardeşi Cléofile, Hâmid'in İskender-Sumru-Eşber üçlüsüyle benzerlikler gösterir. Gündüz Akıncı ayrıca *Târîh-i İskender bin Filibos* (Bulak 1254) adlı bir kitabı kaynaklar arasında özellikle belirtir. Bütün bu benzerliklerin gerçek tarafları olsa da *Eşber* karakterlerin ve ihtirasların belirtilmesi, çatışmaların sezdirilmesi, tiratlarda yer yer büyük ahlâkî değerlerin ortaya konulması bakımından klasik trajedinin vasıflarına sahip orijinal bir eserdir. Hâmid, tiyatrosunun üç önemli karakterinde de ikili ihtirasların çatışmasını başarıyla ortaya koymuştur: İskender fetih ve aşk, Eşber vatani ve kız kardeşi, Sumru aşkı ve ağabeyi arasında bocalar. Rokzan ve Sumru arasın-

daki kıskançlık ise trajedinin başka bir yönünü teşkil eder. Hâmid'in tiyatrolarının çoğunda olduğu gibi bunda da kadın kahramanlar vak'anın ağırlığını yüklenmiştir. Tanpınar eserin başarısında, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın (93 Harbi) hemen arkasından vatanperverlik ve görev duygusuyla savaş aleyhtarlığının eserde bir arada görünmesinin rolünü belirtir.

Eşber aruzla yazılmıştır ve mesnevi tarzında kafiyelidir. Aynı vezinle yazılmış *Hüsni ü Aşk*'ı hatırlatan parçaları vardır. Birinci perdede İskender'in, ikinci perdede ilk ilâvede Rokzan'ın, ikinci ilâvede Sumru'nun tiratları Şeyh Galib'in tardiyelerini düşündürür.

Hâmid'in hemen bütün tiyatrolarında olduğu gibi *Eşber*'de de perde, meclis, fasıl bölümleri ve bunlara yapılan ilâveler karışıklık gösterir. Mübalağalı tiratlar, uygulanması imkânsız dekor ve sahneler eserin zayıf taraflarıdır. Bununla beraber oyun II. Meşrutiyet'ten sonra değişik tiyatro toplulukları tarafından pek çok defa sahneye konmuştur.

Eşber önce aynı tarihte iki defa (İstanbul 1297), daha sonra da müellifin düzeltme ve notlarıyla birlikte tekrar basılmış (İstanbul 1341/1922), 1945'te İsmail Hami Danişmend tarafından yeni harflerle de yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Abdülhak Hâmid, *Eşber* (haz. İsmail Hami Danişmend), İstanbul 1945; Cevdet Perin, *Tanzimat Edebiyatında Fransız Tesiri*, İstanbul 1946, s. 160-203; Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hamid Tarhan*, Ankara 1954, s. 116-135; Ahmet Hamdi Tanpınar, *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (İstanbul 1956), İstanbul 1967, s. 572-575; Niyazi Akı, *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi*, Erzurum 1963, s. 68; Banarlı, *RTET*, s. 943; Ömer Faruk Akün, "Abdülhak Hâmid'in Basılı Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler", *TDED*, sy. 15 (1967), s. 146-147; İnci Enginün, "Eşber", *TDEA*, III, 109-110.

M. ORHAN OKAY

EŞDAK

(الاشدق)

Ebû Ümeyye Amr b. Saîd
b. el-Âs el-Eşdak el-Emevî
(ö. 70/690)

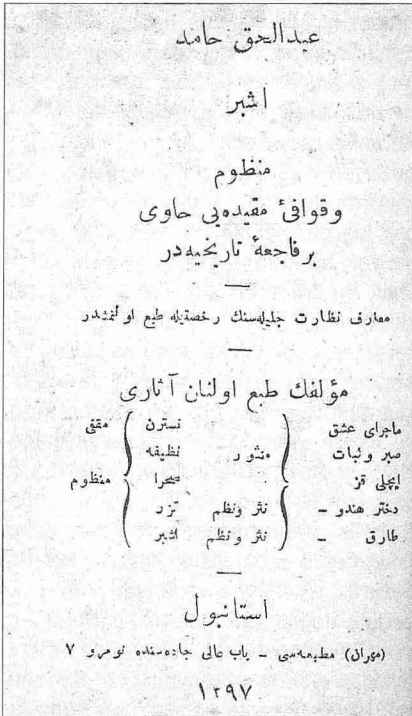
Emevî valisi ve kumandanı, tâbiî.

Babası Saîd b. Âs Hz. Peygamber vefat ettiği zaman sekiz dokuz yaşlarında bir çocuktur. Bu sebeple Eşdak'ın sahâbî olduğuna dair rivayet doğru değildir. Annesi Ümmü'l-Benîn Emevî Halifesi Mervân b. Hakem'in kız kardeşidir. Avurdu nu doldurarak konuştuğu için "Eşdak"

lakabıyla meşhur olmuştur. Muâviye tarafından Mekke valiliğine tayin edildi ve bu göreve I. Yezîd devrinde de kısa bir süre devam etti. Daha sonra Velîd b. Utbe b. Ebû Süfyan'ın yerine Medine valiliğine getirildi. Yezîd'in emriyle, o sırada Mekke'de halifeliğini ilân eden Abdullah b. Zübeyr'e karşı onun kardeşi Amr b. Zübeyr kumandasında bir ordu sevketti. 61 yılı sonuna doğru (Ağustos 681) Emevî ailesi içinde cereyan eden bir entrika neticesinde azledildi ve yerine selefi Velîd b. Utbe tayin edildi. Bunun üzerine Eşdak Dimâşk'a giderek haksız yere azledildiğini halifeye anlattı ve haklı bulundu. Medineliler 683'te isyan edip aralarında Mervân'ın da bulunduğu Emevîler'e saldırınca Mervân durumunu halifeye bildirdi. Halife Yezîd göndermeye karar verdiği orduya Eşdak'ı kumandan tayin etmek istediysede Eşdak Kureys kanı dökmek istemediğinden kumandanlığın Kureys'ten olmayan birine verilmesini tavsiye etti. Bunun üzerine halife Müslim b. Ukbe'yi görevlendirdi.

II. Muâviye'nin ölümünün ardından (64/684) Mervân b. Hakem Abdullah b. Zübeyr'e biat etmeye hazırlanırken Ubeydullah b. Ziyâd ile Eşdak onu halifelik için mücadele etmeye ikna ettiler. Câbiye'de toplanan halk Mervân'a biat ettikten sonra Mervân Hâlid b. Yezîd b. Muâviye ile büyük yardımlarını gördüğü Eşdak'ı veliht ilân etti. Eşdak Mervân'ın karşı çıkmasına rağmen Mekke'ye Abdullah b. Zübeyr üzerine asker sevk etmeye devam etti. Sahâbî Ebû Süreyyh el-Huzâî, Mekke'de kan dökmenin haram olduğunu ifade eden hadisi hatırlatınca bu konuyu ondan daha iyi bildiğini ve Mekke'nin hiçbir âsiyi kurtaramayacağını söyleyerek ona karşı çıktı. Mervân ile Dahhâk b. Kays arasında vuku bulan Mercirâhit Savaşı'nda büyük yararlıklar gösterdi. Mısır seferinde de halifenin yanında yer aldı ve halkın Emevîler'e itaatini sağladı. Mervân'ın Mısır seferine çıkmasını fırsat bilen Abdullah b. Zübeyr kardeşi Mus'ab'ı Filistin üzerine sevke-dince halife de Eşdak'ı ona karşı gönderdi. Eşdak Mus'ab'ı Suriye topraklarına girmeden mağlûp etti ve geri çekilmek zorunda bıraktı. Bu başarıları üzerine sonra etrafındakilere Mervân'dan sonra hilâfete kendisinin geçeceğini söylemesi halifeyi kuşkulandırdı ve yakın adamı Hassân b. Mâlik'in de desteğiyle Eşdak'ı velihtlikten azledip yerine sırasıyla iki oğlu Abdülmelik ile Abdülazîz'i veliht tayin etti. Eşdak, Abdülmelik ha-

Eşber'in 1. baskısının iç kapağı (İstanbul 1297)

life olunca ondan sonra kendisinin halife olması şartıyla Abdülmelik'e biat etti. Ancak bir müddet sonra Abdülmelik'in de kendi oğullarını veliaht ilân etmek istediğini anladı. Halifenin Züfer b. Hâris üzerine yürümek için Dimaşk'tan ayrılmasını fırsat bilen Eşdak isyan ederek Dimaşk'a girdi ve hazineleri ele geçirdi (69/689). Seferden vazgeçip Dimaşk'a dönmek zorunda kalan Abdülmelik Dimaşk'ı kuşattı. Eşdak halifeden eman alarak teslim oldu. Ancak Abdülmelik ileride tekrar isyan edebileceğini düşünererek onu sarayına davet etti ve kendi eliyle öldürdü.

Eşdak cesur ve kibirli bir kumandan, iyi bir hatipti. Saîd b. Müseyyeb onu İslâmî devrin en meşhur hatipleri arasında sayar. Abdullah b. Zübeyr'e muhalefet maksadıyla namazda besmelenin âşikâre okunmasını yasaklayan ilk şahıs odur. Babasından, Hz. Ömer, Osman, Ali ve Hz. Âişe'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğulları Saîd, Mûsâ, Ümeyye ile Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve Ebû Ümeyye Abdülkerim b. Muhârik gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakidi, *el-Megâzî*, II, 845; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 237-238; Zübeyr, *Nesebü Kureys*, s. 176-180; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), Kahire 1981, s. 145, 296, 615; Belâzürî, *Ensâb*, V, 131-132, 135-136, 140-141, 149-150, ayrıca bk. İndeks; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 253, 255-258, 264, 270, 274; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), tür.yer.; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 94, 109-111; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXI, 100-108; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, III, 161; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 37-39; a.mlf., *el-İşâbe*, II, 175; *Tecrid Tercemesi*, I, 101-102; İbn Fehd, *Gâyetü'l-me'râm*, s. 106-114; Ziriklî, *el-A'âm*, V, 246; J. Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu* (trc. Fikret İşıltan), Ankara 1963, s. 69-71, 73, 82-84, 86, 89, 90, 104; M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm — Ali M. el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974, s. 414, 418, 419; Abdülmün'im Mâcid, *et-Târîhu's-siyâsî li'd-devleti'l-'Arabîyye*, Kahire 1982, II, 109-111; K. V. Zetterstéén, "Amr b. Sa'id", *IA*, I, 415; a.mlf., "Amr b. Sa'id", *El*² (İng.), I, 453; Hakkı Dursun Yıldız, "Yezid b. Mu'aviye", *IA*, XIII, 412; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 210.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

EŞEC el-ABDÎ

(الأشعج العبدى)

Münzir b. Âiz b. el-Hâris
el-Eşecc el-Abdî

Sahâbî.

Bahreyn taraflarındaki Abdülkays kabilesine mensuptur. Adının Münkız olduğu da söylenmektedir. Eşec lakabını başında veya alındaki derin bir yara izi

sebebiyle almıştır. Bu lakabın ona Hz. Peygamber tarafından verildiği de rivayet edilmektedir. Asar aşiretine nisbetle ayrıca Asarî diye anılır. Babasının adının Hâris veya Amr olduğu da kaydedilmektedir.

Eşec el-Abdî, kız kardeşinin oğlu ve damadı olan Amr b. Abdülkays el-Abkasi'yi (veya Münkız b. Hibbân) hicretten önce hurma satmak üzere Mekke'ye gönderdi. Bazı rivayetlere göre de Eşecc'in dostu olan bir rahip ona Mekke'de bir peygamberin ortaya çıktığını haber vermiş ve bazı özelliklerinden bahsetmişti. Eşec rahibin söylediğinin doğru olup olmadığını anlamak üzere Amr'ı Mekke'ye gönderdi. Amr Hz. Peygamber'de bu özelliklerin mevcut olduğunu, onun ayrıca kendi kabilesi ve kabile ileri gelenleri hakkında geniş bilgiye sahip bulunduğunu gördü. Bu bilgilerin ancak ilâhî bir destekle elde edilebileceğini anlayan Amr İslâmiyet'i kabul ederek Resûl-i Ekrem'in kabilesine hitaben yazdığı bir mektupla geri döndü. Amr'ın karısı Ümâme ile kayınpederi Eşec İslâmiyet'i kabul etmekle beraber Hz. Peygamber'in mektubunu kabile halkına vermeye cesaret edemediler. Fakat bir süre sonra mektubu açıklayarak İslâmiyet'i yaymaya başladılar. Hicretin 8. yılında Mekke fethinden bir müddet önce veya 10. yılda, başta Eşec olmak üzere İslâmiyet'i kabul edenlerden Suhâr b. Abbas, Amr b. Mercûm el-Abdî, Şihâb b. Abdullah b. Asar, Hârise b. Câbir, Hemmâm b. Rebîa el-Asarî gibi kabile ileri gelenlerinin içinde bulunduğu bir heyet Resûl-i Ekrem'i görmek üzere Medine'ye gitti. Kafileyne Eşecc'in veya Abdullah b. Avf el-Abdî'nin başkanlık ettiği rivayet edilmektedir. Bu iki rivayeti telif ederek Eşecc'in adının Abdullah b. Avf el-Abdî olduğunu söyleyenler de vardır. Kafile Medine'ye girmeden önce Resûl-i Ekrem'in onlardan bahsederek İslâmiyet'i kendiliklerinden kabul ettiklerini ve Eşec el-Abdî ile birlikte Medine'ye gelmekte olduklarını haber verdiği kaydedilmektedir. Kafile Mescid-i Nebevî'ye vardığında heyette bulunanlar hemen Resûlullah'ın yanına koştukları halde Eşec el-Abdî temizlenip yeni bir elbise giydikten sonra Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıktı. Hz. Peygamber ona, kendisinde görülen yumuşak huyluluk ve ihtiyatkârlığın Allah ve Resûl tarafından sevilip beğenildiğini söyledi (Müslim, "İmân", 25, 26; Ebû Dâvûd, "Edeb", 149; Tirmizî, "Bir", 66; İbn Mâce, "Zühd", 18). Bu iltifata çok sevinen Eşec, değerli iki özelliğe sahip ola-

rak yaratıldığı için Allah'a hamdetti. On gün kadar Medine'de kalarak Kur'an'ı ve İslâmiyet'i öğrenmeye çalışan Abdülkays heyeti, Hz. Peygamber'in kendilerine verdiği değerli hediyelerle memleketlerine döndüler. Eşec el-Abdî'nin bundan sonraki hayatı ve ölüm tarihi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müslim, "İmân", 25, 26; Ebû Dâvûd, "Edeb", 149; Tirmizî, "Bir", 66; İbn Mâce, "Zühd", 18; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 557-566; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 338; Hatîb, *el-Esmâ'ü'l-mübhemme fi'l-enbâ' il-mu'hekeme* (nşr. İzzeddin Ali Seyyid), Kahire 1405/1984, s. 442-445; İbn Abdülber, *el-İstâb*, I, 118-119; III, 461; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 116-117; III, 359; V, 150-151, 267-268; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 87, 613; III, 408-411; IV, 203, 657-658, 679; VI, 224; VII, 524; Mehmed Zihni, *el-Hakâik*, İstanbul 1310-11, I, 157-158; *Tecrid Tercemesi*, I, 61-63; Wensinck, *el-Mu'cem*, VIII, 264.

M. YAŞAR KANDEMİR

EŞEC el-KİNDİ

(الأشعج الكندي)

Ebû Saîd Abdullâh b. Saîd
b. Husayn el-Eşecc el-Kindî
(ö. 257/871)

Hadis hâfızı.

167'de (783) Küfe'de doğdu. Küçük yaşta hadis tahsiline başlayarak Hüseyim b. Beşîr, Abdullah b. İdrîs, Ebû Bekir b. Ayyâş, Muhammed b. Fudayl gibi muhaddislerden faydalandı. Başta Buhârî olmak üzere *Kütüb-i Sitte* musannifleri, İbn Huzeyme, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zûr'a er-Râzî, İbn Ebû Hâtim gibi pek çok muhaddis kendisinden hadis öğrendi. Hâfızası güçlü, güvenilir bir muhaddisti. Yahyâ b. Maîn onun bazı zayıf râvilerden hadis aldığını söylemektedir. Buhârî biri *el-Câmi'u's-şâhih*'te, dördü *el-Edebü'l-müfred*'de (nr. 369, 394, 443, 1211) olmak üzere ondan rivayet ettiği sekiz hadise çeşitli eserlerinde yer vermiştir. Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'inde ise yetmiş rivayeti bulunmaktadır. Eşecc'in muhtelif eserleri olduğu kaynaklarda zikredilmekte, Zehebî onun bir ciltten ibaret olan *Tefsîrü'l-Kur'ân* adlı eserini gördüğünü söylemektedir. Rivayet ettiği bazı hadisleri ihtiva eden bir risâlesi de Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye'de bulunmaktadır (Mecmua, nr. 18/10, vr. 211^a-224^a).

Eşec el-Kindî Rebîülevvel 257'de (Şubat 871) Küfe'de vefat etmiş olup daha önce öldüğüne dair rivayetler doğru değildir.